

TÖRÖK VENDÉGEINK

ELÉ

RUSTSUKIG

ÉS VELÖK VISSZA

PESTRE.

IRTA:

SZALAY IMRE

(országgyűlési képviselő)

KAPOSVÁROTT

NYOMATOTT JEITELES HERMAN NYOMDÁJÁBAN

1877.

Török vendégeink elé Rustsukig és velük vissza Pestre.

Ha végig lapozunk a történelem hasábjain, oly szövetségkötést, minő a magyar és török nemzet testvéri egyesülése, nem találhatunk; azért habár nem is avatott tollal, csupán lelkesülés szülte emlékeimmel, azt hiszem mulasztást követnék el, ha le nem írnam, mit eddig baráti körben csak elmondtam: utambani jegyzeteim után tapasztalataimat s az eseményeket úgy, ahogy azok megtörténtek.

Az előző körülményeket ismerjük; Thahir bey megakadályoztatott Pestre jövetelében s ennek folytán indultak hozzánk a „softák“.

En alig hogy megérkeztem választó kerületemből, hova Tahir bey fogadtatása végett rándultam le, midőn a softák jöveteléről vettük a tudósítást, de felmerült azon aggodalom is, hogy a diplomácia közbe vetve magát, nem érkezhetnek hozzánk a törökök, mert nem eresztik őket ép úgy, mint a Corvinnak hozóját.

Ez aggodalom szülte gondolat volt, mely vezette Verhovay indítványára a vendéglátó bizottságot, miszerint törökjeink elé, hogy annál biztosabbak legyenek jövetelükről, Lukácsot s engem elbők Rustsukba küldjenek.

Igen örültem ezen megbízatásomnak, mert habár csak porszeme vagyok is nemzetemnek, éreztem, hogy nem egyéniségem által, hanem a viszonyoknál fogva lépésünk történeti adat marad nemzeti ujjaébredésünk el nem némitható történelmi lapjain, midőn két nemzet rokon érzései egy ölelésben forrnak együttvé.

Megindultunk Pestről, előbb sürgönyözve egy szegedi barátunknak, hogy éjfélután 1 órakor érkező vonathoz jöjjön ki, hogy a fogadtatás programját megbeszélhessük és vele távirati összeköttetésünket a következő napokra nézve megállapítsuk.

Utközben Lukácsossal az ifjuság Konstantinápolyi útjáról beszélgettünk s elhatároztuk, ha a törökök küldötti minőségben nem jöhetnének, mint privat embereket — vagy ha csak egyet is — de törököt hozunk bármi történjék!

Az idő későre járván elaludtunk, s csak is a conducteur-nek „Szeged“ szava ébresztett fel — nem is gondoltuk, hogy más várjon reánk mint Nigrényi, annál nagyobb volt meglepetésünk, látva vele 100—130 polgártársat, kik a hirre, hogy Szegedre hozzuk visszajövet vendégeinket, nem sajnálva éjjeli nyugalomuk feláldozását, kijöttek, hogy megbeszéljék velünk azon páratlan fogadtatást, minőt nappal igen, de éjjel még nem láttunk!

Röviden megköszöntük az úgy érdekében kifejtett buzgalomukat — a gőzgép fűttyentett és mi, a mielőbbi viszontlátás ígérete mellett, elhagytuk Szegedet.

Reggel 9 órakor Baziásra értünk, hol megtudtuk azon levereő hirt, hogy Rustsukba csak is kedden indulhatunk s így egy napot akarva, nem akarva, ott kellett töltenünk. Táviratoztunk Rustsukba, hogy jöväünk a küldöttek elé, várjanak reánk, — de feleletet nem kaptunk. Türelmetlenül vártuk tehát a 4 óra után érkező „Sophie“ gyorshajót — mi hirt hoz? Törökeink csakugyan Rustsukban voltak. Ezen hir már már elkomorodó kedélyünkre ujra felvillanyozólag hatott, főkép midőn a hajó kapitánya kérésemre megígérte, hogy ha öök nem kapva meg sürgönyünket, egy más hajóval éjjel jönnének, megáll és megtudakozza, hogy átmeheessünk hozzájuk. — Szerdán végre 11 óra tájban megindultunk azon szép uton lefelé, melyet Trajan Scheihenyi Veterani emlékei tettek nevezetessé. Utitársaink angol, francia és német hirlaptudósítók voltak, kik a bekövetkezendő háboru végett mint harsztéri tudósítók mentek álmomásaikat elfoglalni.

Igen jól elbeszélgettünk s a németek igen érdeklödtek utunk eredménye iránt s örömmel hallottam tőlök azon nyilatkozatot, hogy a törökökkel a birodalom másik fele is (természetes a szlávok kivételével) osztja sympathiánkat, csak egy nem, s ez a camarilla! no de erre nincs is szükség.

Utitársaink közt volt még egy magasabb rangu vámtiszt is, kivel elbeszélgetve jól töltöttük az időt Orsováig, hol kiszállt, azon benyomást hagyva hátra reám nézve, mikép a fluáncz is igen jó magyar ember lehet, főkép ha a végvidéken lakik, s mintegy elszigeteltetik a nagy osztrák vágyak és reményektől csak azért, mert csupán szerbek és oláhokkal érintkezik. Orsovát elhagyva, feltűnt előttünk nemsokára Adalkale török erősség. Elképzelhető, látszóveink mily érökkel irányoztattak a meglátott török katonák felé, kik kisebb-nagyobb csoportban phlegmatica nézték a tovasuhanó hajót, mely ideiglenes búcsút mondott Magyarországnak, mely tudat lehangoló hatasa alatt minden magyarnak eszébe jut „Extra Hungariam non est vita“. Este felé értünk Turul Severinbe, hol az állomástól nem

messze a hegyoldalban gyakorolni láttunk néhány század román vitézt, kik minden egyebet engedtek sejtteni fehér szűr forma gunyájukban, csak azt nem, hogy valaki félhetne is tőlük, vagy régi rosz fegyvereiktől — habár mint később következett a leendő nagy román (oroszló protecturatus alatt) független királyság harcsohaivá avangiroztattak — no ezektől ugyan kevés töröknek fájdul meg a feje, ha valahol összetalálkoznak.

A kora regg talpon talált, mert noha utunk nem vezetett oly regényes tájakon keresztül, mint előbb Baziástól lefelé Orsován egy kevésse tul, de hadászati szempontból annál érdekesebb volt.

Egyik oldalról Serbiát elhagyva még éjjel, Bulgaria, másik oldalról Oláhország; egyik oldalon bizonyos távolságra egymástól örházak s benne vagy körötte fezzel ellátott török katona többnyire magas partokon és hegyen. Másik oldalon lapály s nagy kiöntés, mely tengert csinált a Dunából.

Feltűnt előttem a sok magas rud, mely minden örháznál égne meredt — kérdezősködtem s megtudtam, hogy az szurokkal bevont szalma, mely éji megrohanás alkalmával meggyújtva hirt ad igen messze s mintegy távirdául használtatik vészjeizésre az egész partvédnek; olcsó és életrevaló gondolat.

Minél közelebb értünk utazásunk célpontjához Rustunkhoz, annál inkább találkoztunk török gözhajókkal, melyek viték rakhajóikon a sok török katonát, kiket látva öröm fogott el bennünket s kétszeresen éreztük az óhajást: bár győző azon nemzet, mely egyedül áll annyi támadó közepette.

Ily hangulatban értük el Nikápolyt, mely város mintegy eldugva fekszik két nagyobbszerű hegyszakadék közt karsu minaretjeivel; ott láttuk egyik megerősített török tábornak a dombonföldsánczal keritves azon Kruppféle ágyuk voltak elhelyezve. Itt kisebb, ott nagyobb csoportban feltűnik a vörös fész a katonák oldalfelegyvere csillámlott minden mozdulatuknál — majd lejjebb érve a nagyszűrt tábor szép képet tárt elénk fehér sátraival — itt-ott közöttük a tisztek zöld sátrai úgy vették ki magokat, mint a homoktenger oázai, honnét erkölcsi üdülést nyerhetnek az azt szomszárzó hívek. Némely helyen heverészve láttunk néhány század katonát, máshol gyakoroltatva; a sánczokon az örszuronyos fegyverével fel alá járt, vagy meredten tekintett a messze kékellő távolba — talán családjára, gyermekeire gondolva, kiket otthon hagyott, mert hazája veszélyben forog!

Elhagytuk e helyet is — a táj hosszú ideig egyforma. Jobbról magas partok letekintve s mintegy lenézve az alacsony román partot, hol katonát nem, legfeljebb néhány tengerivel rakodó kereskedőhajót pillant meg a szem.

A török hadihajók mindig sürűbben mutatkoznak —

néhány percz s feltűnt előttünk a nagyszerű rustsuki erődtés, s nemsokára a város, hova, czélunkat nemsokára elérhetni vélvén, örömteljes elfogultsággal közeledénk.

A rendes megállapodási hely már látható volt, de ez alkalommal megkésve, a vasuti indóháznál állapodék meg hajónk; a parton kendő lobogtatás — ezek ök! — észrevéve, hogy nem ott kötünk ki, a török küldöttség kocsiba ül és sebes vágatva siet elibénk, — a hajó hosszú végtelenségig tartani látszó küzdelem után kiköt — még néhány percz és Lukács átölelve tartja Mehemed effendit és Resad beyt, kiket már Konstantinápolyból ismert.

Következtek a kölcsönös bemutatások, mit ünnepélyessé tett az elérzékenyült ölelkezés és átérzett baráti kézssorítás.

Ezután rögtön Scheik Szulejmanhoz mentünk, ki a váróteremben várta meghívásunkat. Élénken áll előttem ezen kép: a Scheik mellett Hodzsa Mehemed fehér turbánban, Fasil effendi zöld turbánban, mellettök Husni bey képviselő, s félkörben a török fiatalok vörös fezzel, a fentebbiek kaftánban, a többi európai öltözetben. Körülöttem Lukács, Almásy, ki kísézője volt a küldöttségnek Stambultól, és Szilágyi magyar tolmácsunk. Őszintén megvallom, hogy elfogult voltam beszédem kezdetén, midőn elmondám, mennyi köszönettel tartozunk a törököknek menekültjeink iránt tanúsított szeretetükért, miért is hálánk esekély mérvű kifejezésül őket, kiket velünk a legbensőbb rokon érzelem kapcsol egytűvé, mint Magyarország vendégeit, annak fővárosába a vendéglátó bizottság nevében meghívom. Err. az ősz Seheik válaszolt, elfogadva és megköszönve meghívásunkat. Ők azért jönnek mondá, részéről mint a papság küldötte, Husny bey az ottomán képviselők nevében és társaik, hogy ifjaink látogatását viszonzózzák, s megszilárdítsák azon testvéri érületet, mely kívánja, hogy a két nemzet között örökös legyen!

Ezután Husny bey beszélt felemelve, hogy ök mint fiatal parlament tagjai örülnek, hogy az alkotmányosságban, parlamentarismusban tőlünk, kik már azt régebben birjuk, tanulhatnak.

Ezzel bevégezdvén az officielle fogadtatás, siettünk beszélácsolni a hajóra vendégeinket, kik úgy féltek a lemaradástól, hogy átmentek Gyurgyevóba is a hajóval, csakis estefelé visszatérendő; mi pedig Lukács, Szilágyi és én kocsiba ülve megnéztük a várost és erődtéseit.

Aki Francia, Német- és Olaszország városait látta, igen csodálkoznifog egy-egy török városon; emeletes házak nagy ritkán találhatók — én részemről Rustsuk nagy részét bejártam, de csakis alházakat találtam, mert a padlászerű felső lakás nem számítható be emeletnek.

Ott létünk alkalmával már egész Rustsuk hadilábon ál-

lott, mindenütt az utcák katonákkal telve, napbarnított arcú és erős, izmos testalkattal. Itt ott egy pár cserkesz lompos farku lovaikon, néhány basibozuk tele tüzdelve mindenféle fegyverekkel.

Kocsisunk igen sebesen hajtott — valóságos csoda, hogy a tömött utcákon senkit el nem gázolt. Az egész utca telve volt boltokkal, hol keresztbe vetett lábakkal egy egy török ült, csendes komolysággal várva a vevőt, vagy dolgozva valamely tárgyon.

Bementem egyhez, kinél igen szép török késeket látam; öreg tisztes arcú muzulman volt, rendkívül szerényen bitorozva: egyik oldalon egy faágy, melynek összes tartalmát egy gyékény és a fejnél egy kaftán képezte, továbbá egy asztal, azon mindenféle alaku kés félig vagy egészen elkészítve, mellette egy közörlő, a másik sarokban egy tűzhely bográccsal — ezeken kívül csupán néhány pár viselt papucs volt látható.

Kiválasztottam két kést, az egyiket 18, a másikat 12 Piaszterra tartotta — a mi pénzünk szerint ugyanannyi hatos — hiába alkudtunk, el nem engedett volna egy fél parát sem; mint tolmácsunk mondá, a török sohasem alkuszik, mint ki mondja, úgy adja.

Tovább menve egy török ép mosakodását végezte, mert a moschéba indult; én is kíváncsi annak belsőjére, utána mentem. A templom egy karsu minaret mellett volt, hova azonban csak a toányt lehuzva lehetett bemenni. Ez egy nagy szegletes terem kikövezve, de gyékénnyel befödve, jobbról-balról nagy képek és török írás.

Valami 14 török áll egymás mellett és előttük egy fülkében imádkozott egy pap. — Sajátságos egy isteni tisztelet! — Mindenik mellén összetett kézzel áll, míg egy szóra mintha síboron buznák, térdre ereszkednek félig leborulva, majd egy kis idő múlva lefek dve elheverednek, azután újra felállnak, hogy tudja Isten hányszor ismételjék ezen testgyakorlati mutatványt, melyet én nyolczszor egymásután végig néztem s csak azután jöttem el.

Igen feltűnt a sok gazdátlan eb is, melyek az utcákon kényelmesen heverésztek elhullatott széna vagy szalma maradványokon, fel sem véve a járó-kelőket. Szóltam egyikhez s azonnal egész barátságosan farkát csóválva hozzám jött; úgy látszik igen jól tarthatják őket, mert egy sovány sem volt közöttük; — a mint hallottam az eb a törökök előtt szent állat gyanánt tartatik s mindenki kötelességének tartja maradék ételét közöttük felosztani.

A mint egy hosszú utcán végig mentünk, szembe jött velünk egy őrült török roppant nagy bottal kezében; minden

egész tisztelettel bánt vele, még a gyerek sereg is — így törté-
nik-e ez máshol is? Sokszor hallottam beszélni a törökök becsü-
letességéről, miről ez alkalommal magam is meggyőződtem. A
boltokat gazdáik minden felügyelet nélkül nyitva hagyják, míg
ők a moschéba imájukat végzik, s ha vevő jön, ismerve a tár-
gvak árát, mire szüksége van magához veszi, a pénzt az asz-
tatra téve, tovább megy. Az éjjeli őrizet pedig abból áll, hogy
deszka tételik egy vékony vasruddal keresztül vonva akkora
lakattal, mint egy dió — igaz, hogy ökölnyi hasadékok vannak
a deszkák közt — csak az nem nyulhat be a boltba, kiveendő
bármit is, ki éppen nem akar. Elmerengtem, összehasonlítva a
törököket a mi civilizált viszonyainkkal, midőn két fiatal fátyo-
lozott nő került el bennünket; siettem utánuk, hogy közelebb-
ről szemügyre vehessem őket, de Lukács intó szava visszatar-
tott, elmondva, hogy a török nők férfiak részéről a legszeré-
nyebb közelítést is sértésnek veszik — sajnálattal bár, de ha-
joltam az okos szóra, s felkapva egy ott álló kocsira mindhár-
man az erődítések felé hajtottunk.

Rusztunk erődítései igen sok munkát adnak az oroszoknak
— roppant sok Krupp-ágyuvédelmezi azt — s oly helyre nehéz
az ellenük beférkőzni, hol a katona, hogy a padisah lovait ki-
mélje, maga czeperi fel a Krupp féle lövegeket (4 egy ládába
téve). Szemtanuja voltam, midőn oly magas hegyre vitték, mint
a Gellérthegy; ily erőt, ily hazafiságot egy könnyen a despotis-
mus nem tehet tönkre.

Visszatérve az indóházhoz, sokáig kellett várni a hajóra
szórakozásul nézegettük a vonattal érkező 30—35 év koros-
tályu redifeket, kik elég marcsona kinézéssel bírván, meg fog-
nak felelni az oroszok lapos sipkás katonáinak. Annyit azonban
meg kell jegyeznem, hogy a török tisztek, bele nem értve a
törzstiszteket, szurtos piszkosságban a közlegényektől nem igen
különböztek — nálunk egy káplár is „fesebben“ néz ki, mint
ott egy kapitány.

De jött végre a hajó, melyre oly tömeg várt mindenféle,
francia, orosz menekültekkel — köztük az angol konzul bá-
jos leányával.

Sietnünk kellett, nehogy már reservált helyeinket más
elfoglalja.

Annyi gyermekkel, mint most, még soha sem utaztam —
volt legalább 40 kisebb-nagyobb — elképzelhető, mily szép
„concert“ lett, ha a női osztályból a társalgó terembe jöttek. A
kapitány sziveségéből nekünk, törökjeinkkel külön asztal ju-
toit. Hét óra után hozzá ültünk az ebéd elköltéséhez. A sebek
nem jöttek fel első nap — korán lefeküdt — s így a praesidia-
mot Hodsa Mehemet foglalta el, egyik oldalon Husny bey, mel-

lette én, tulról Mehemed effendi, azután a Bassiret szerkesztője, mellettem Fasil s így tovább, a fiatalok végyesen Lukács és Almáryval ülték az asztalt körül. Francziául csupán kettő nem beszélt, a többi mind, de legjobban beszélte e nyelvet Resad és Raghif a „notre Robespierre“, mikép törökjeink őt nevezték. A társalgás természetesen nem lehetett igen élénk, mert mi francziául csak alighogy megértettük magunkat, azt újra törökre kellett fordítani, mi hosszabb időt igényelt s így a társalgás a legjobb akarat mellett is csak vontatva mehetett.

Hodsa és Fasil nem nyultak a borhoz, de Husny bey és Mehemed effendi biztatásomra kocszintottak velem — a Bassiret szerkesztője pedig úgy ivott, „mint egy török.“ A fiatalabbak azonban nem igen kínáltatták magukat, főkép ha az öreg scheiktől távolabb ültek.

Feltűnt nekem nagyon, hogy a török szokás szerint a fejrázás igent, a bölintés nemet jelent, úgy, hogy eleinte alig tudtam hozzá szokni. Törökjeink különben igen halgatagok voltak, minek nem e az ismeretlenség szülte elfogultság volt oka, nem tudom?

Ebéd után fekete kávézás és szivarozás között fejt a sok kérdés részünkről, Midhat basa az új szultán és a háporuról. Bármelyik említette a muszkát, mindnek szeme szikrát bányt, s látszott vonásaikon azon gyűlölet, azon eljárás miatt, mely végzetessé válhat azon országra nézve, midőn a mint állítják, hadizenet nélkül nem állott alattomos módon betörni.

Igen szép jellemvonásuk törökjeinknek, mi azt hiszem közös nemzetükkel, hogy előttük se vagyon, se rang nem kelt oly tiszteletet, mint a milyennel a kor iránt viseltetnek. Ha valamelyik öregebb szólt, figyelemmel halgatták — általjában egymás iránt is oly udvarias figyelmet tanusítottak. mikép hasonlatba hozva őket más államok fiatalságával, ők bizonyára előnyös színben tűnnek föl.

En majd egy hétig voltam velök, de ez idő alatt egy sértő, gúnyos, vagy legkevésbé durván hangzó szó nem hagyta el ajkaikat egymás iránt és folytonosan „effendim“ (uram) megszólítást használtak. Csakis együttléttünk végefelé szoktak hozzá velem — pedig nem vagyok náluknál sokkal idősebb — sokszoros kértemre bizalmasabban beszélni.

Husny bey többi között következő bizalmas nyilatkozatot tette: őket az egész remzet küldi; őt az egész ottaman parlament hogy Magyarországgal lelki szövetséget kössenek. Csak most győzzenek az orosz ellen, nem is fognak üzenetet várni, hanem a mint veszély fenyeget beennünket, azonnal segítségünkre lesznek, mint szabad államok védszövetségét kötven a slavismus ellen.

Kérdeztem tőlök, ha Bosniát Austria elfoglalná, beleegyez nének-e? azt felelték, mikép ők ezt hadizenetnek kénytelenítettnének venni, egyedül Szerbia occupálását fogadhatnák el.

A mi pártviszonyainkról tökélete ismerettel bírnak s a függetlenségi pártot Kossuth pártjának nevezik Hangsúlyozták többször, mikép tudják, hogy az egész mozgalom, mellyel a törökök iránti sympathiának adunk kifejezést a „Kossuth párt“ kezdeményezése folytán vett oly dimenziót, mikép azt jelenleg egész Magyarország osztja. Ily beszélgetések közt töltöttük el a szerdai napot s már késő volt, mikor nyugalomra menendő, elváltunk egymástól.

Másnap korán felkeltünk s a rozidő daczára a fedélzeten sétálva vártuk megérkezésünket Widdinbe, mert jövet éjjel értünk oda és a városból semmit sem láthattunk. Végre ott voltunk, a kiszálló helyen igen sok katona várt hajónkra. Ugyanekkor vitt egy gözös két kereskedő hajót tömve ágyu és katonákkal, kiknek fezei csakugy p. oslottak a hajón, a mi indulási helyünkre Rustsukba. Viddin több partokkal volt megerősítve, s a város mellett és megett ezrei látszottak a sátraknak, köztök a basák zöld sátraival. Hajónk kevés ideig időzött itt s elmentünk egy emeletes házból néhány elfátyolozott török nőt láttunk kíváncsian utánunk tekinteni. Utunk Kalafat felé vezetett, mely vár uralja Viddint, mert egyetlen part az egész román Aldunán, mely magasabb lenne a Bolgár partnál. Nem messze Viddintől van egy magas csillagsáncz, legalább 40 ágyuval felszerelve s magasabban, mint a város; körülötte nagy mennyiségű sátor tábor, mi azt hiszem fontos szerepet játszand a jelen háboruban s az átkelést, sőt Kalafatot is veszélyeztetheti. Törökjeink nagy érdekekkel nézegettek tábori látesöveiken különösen Kalafat felé, hova rövid idő múlva megérkeztünk. Néhány nappal előbb hagyta el ezen román várost a várórség, félbe hagyva egynehány sáncot Viddin felé, vagy elkészítve ugyan, de midőn ágyukat akartak volna felvonatni, Száva pasa szavára megretíráltak rögtön, s most csak az üres sáncokosarak meredtek reánk. Kalafat meglehetősen magas dombon fekszik a hegytetőn egy két tornyu templommal, és mintegy dominálja Widdint; kérdésünkre, mért nem foglalja el a török, barátaink az európai diplomatiát adták okul, melyszerint nem lehet benyomulniok a párisi szerződés értelmében, s ekkor még Romania kétszínűsködése miatt nem mozdulhattak. A dejeunerél az öreg Scheik is megjelent, de csak halat, nagyon kevés húst, datolyát és mogyorót evett s a borhoz épen nem nyult — rendesen halgatag volt s arab és persa könyveiben lapozott, mely könyvek képes illusztratiokat tartalmaztak — igen régiek mondá, 1400-ból valók s látva érdekeltségünket könyvei iránt, felhozott egy

1000 évesnél idősebb chinai képes könyvet is, mit gondom Vámbérynek szánt, mi igazán szép. A színek most is oly élénkek, hogy ha a kutyabőr nem látnánk, alig hinnénk el régiségét, — különböző harezokat, nőalakokat, gyermekeket ábrázoltak, oly modorban, minőket chinai csészéken láthatunk s majd minden chinai festményen a férfiak s nők egyaránt varkocsosak.

A szomszéd asztalnál észrevett a Scheik két német sakkozót; rögtön melléjük ült s néha néha figyelmeltette őket többféle huzásra. Látva érdekltségét felszólítottam egy játszámra, mit ő szívesen elfogadott. Ily eredeti módon még nem láttam sakkozni. Pionjaival csupán annyit mozdult, hogy figurált átbocsáthatta, s midőn cserélések által csak tornyai maradtak, nem voltam képes pionjait megtámadni s a parthiet elvesztettem.

Játék után valóságos praelectiőt tartott fiataloknak és öregeknek: majd felőráig félbe nem szakítottat, csak nagy ritkán ezen felkiáltással „evet evet“. Kérdeztem miről beszélgetett felték dsagataj és annak nyelvészetről. Feljebb menve értük Negotint, mely egy kis bolgár falu a Duna közvetlen közelében; irgalmatlanul össze volt lövöldözve a szerb háború alatt, — a házak most is nagy részt üresek, a minaretromban hevert a mint egy gojyó közepett ketté szakította.

Kapitányunk beszélte, hogy ő három héttel a lövöldözés után arra menve a hajóval, sok holt tetemet látott; itt egy fej, láb feküdt, odább a törzsök a földben s felette a varjuk ádáz csoportja. — annyi bizonyos, hogy ellehetett volna temetni az elesetteket annyi idő alatt.

Utolsó estéink a hajón igen kedélyesen töltök el. Én néhány bűvészeti mutatvánnyal mulattattam törökjeinket, mi igen érdekelní látszott őket, mit látva az egész hajó közönsége, ki csak valamit tudott, előállt vele, úgy, hogy mire a mutatványoknak vége lett 1 órára járt az idő éjféli után.

Következő reggelünk gyönyörű napfénnel köszöntött be, mellyel mintegy üdvözölni akarta volna a természet is törökvendégeinket Magyarország határán!

A Vaskapun felmenve Adalkaléhoz értünk, hol a vörös zászló a törökök üdvözléséül fennen lobogott a vártornyon, s a sáncok török katonákkal voltak lepve, kiknek küldöttsége Orsován várt reánk. A legelső, mit vendégeinknek az ország határán mutattam, a magyar korona feltalálásának emlékeül emelt kápolna volt, egy jegenye fasor, központján, mely csillag alakban fogta körül.

Még néhány kerékesapása gözöstünknek, s itthon voltunk, a házak néhányai tellobogózva — nem a törökök, hanem a fői-pán tiszteletére, kit oda vártak. Ajó orsovaiak ünnepelesen akartak fogadni, de a határon levén, féltek a szerbek — és ro-

mánoktól s így fogadtatás nem is volt csak: Adalkale részéről, honnan a kajmakám vezérlete alatt néhány katona s Fazil derék törökünk jött, ki Kossuthot 49 ben megmentette, bemenve vele egész Viddiug. Kettős örömmel szorítottam vele kezét.

Az öreg Scheik nagy örömmel fogadta hazafait, s rögtön parancsolt részükre fekete kávé s cigarettét, mi pedig félre vonulva szemléltük baráti beszélgetésüket, mely leginkább a bekövetkezett orosz háború körül forgott.

A megtörtént igen kiméletes vámvizsgálat után törökjeink is elváltak egymástól és a Scheik valami 15 darab aranyat adott a kajmakámnak a török várőrég között kiosztandót. Szomorúan és meghatva néztem utánuk, mert éreztem, hogy a bekövetkezendő háborúban várunk — mint a német mondja — „verlorene Posten“ lesz. A hajó lapátai ismét működni kezdettek — még egyszer bucsut intettük, s nemsokára elértük azon gyönyörű vidéket, mely az Aldunán valóban páratlan. Mindannyian felmentünk a fedélzetre, az öreg Scheik rózsaszín cashmir, prémmele bélelt kaftanjában törökösenült a fedélzeten — elmerengve a táj gyönyörűségén, elkérdezve a historiai nevezetességű Traján táblák, Széchényi ut — ugy tanya mondait, mit mi a fiataloknak elmondtunk. Így haladtunk mindig tovább tovább.

Kellemetlen izgatottságban tartott Baziásig azon kétely, nem fognak-e ott a szerbek ellenünk demonstratiót csinálni ki szálláskor? én ugyan előrelátásból intézkedtem — illetőleg megkértem a megye alispánját, hogy ügyeljen kissé, ki meg is ígérte, hogy Baziásra egy szolgabíró-t küld. Elértük a veterani barlangot, Galamboc várát Baba gai szirtet, emlékeit megannyi török harczaiknak. Miért történt mindez? Ma a félvilág uralkodói volnánk, ha egyesültünk volna ahelyett, hogy egymást rontottuk, mondák törökjeink s azt hiszem nagyon igazán! Gözöstünk csak sietett előre s mi nem sokára megláttuk Baziást, hajózási utunk végeztéljét.

A parton roppant néptömeg volt, köztök igen sok német hölgy a közeli Fehértemplomról. Egy lelkesült „éljennel“ fogadták őket, mit törökjeink szokásuk szerint — kezeiket szívhez szajhoz és homlokhoz emelve köszöntek meg.

Nagyon megörültem, mert ily fogadtatást épen nem vártam, sőt az ellenkezőtől féltem. Bemenve a vasuti állomáshoz, körülvették a törököket, kik rendkívül megörültek, midőn néhányan török nyelven őket megszólíták, a fiatalokkal pedig néhány francián tudó hölgy társalgott.

Nagyonérdekes volt figyelemmel kísérni, a mint törökjeink elfogultságukat a nők irányában fokozatosan legyőzték. Nálunk szokatlan — de náluk nem csoda — hisznőket eddig többnyire

csak elfátyolozottan láttak s anyjukon kívül igen kevés érintkeztek.

A vonat készen állt, mi a küldöttekkel együtt egy egész I-ső osztályu vaggont foglaltunk el. A középső coupéban hatan ültünk Scheik Szulejman, Hodzsa Mehemed ulema, Mehemed effendi, Semseddin bey, Husny bey és én, a többiek a másik két coupéban, Almásy és Lukácsesal, a középső coupéban csak Semseddin beszélt francziául, tolmácsul szolgálva öreg törökjeinknél. Ily felosztással utaztunk egész Pestig.

Midőn már elindulandók voltunk, a Scheiknak két szép koszorút nyújtottak át, mit az ő nevében a szíves adományozónak megköszöntem. Sokszoros „éljen“ kiáltások között megindultunk.

A legközelebbi állomáson Fehértemplomnál az egész város künn volt a vasut mentén; ember hátán ember, kik csokjassa jaszin türklarral fogadták őket, mely üdvözlésre, a törökök a coupé ablakjaihoz siettek, hova a nép odatódulva kézszerítésükért vetekedett, — virágessövel lettek elárasztva. Itt meggyőződtem, hogy a magyarországi németek is tudnak lelkesedni egy értelemben a magyarokkal, ha egy célért küzdve állanak egymás mellett.

Versecen ismétlődtek ezen jelenetek; a közönség közt számos katona is a perronra tódult, s a honvédek úgy salutáltak ő nekik, mintha tisztjeik lettek volna — ezeket tessék azután török ellen vinni! — Versecet elhagyva, az öreg Scheik látván a szép rona földet mindenütt gyönyörűvetésekkel, dicsérte, hogy a magyarok mily szép földet választottak, mire felvilágosítottam, hogy itt igen kevés magyart, leginkább szerb és németet találhatni s magyarok közt majd csak Szegeden leszünk. Láttam, mikép meglepte őket az eddigi fogadtatás is, milyenről nem is álmodtak, hát még midőn Deltán, alig hogy a vonat megállt, megzendült a „Rákóczy induló“ s midőn a törökök az ablakon kihajoltak, görögtűz fény világította meg az egész vonatot és közönséget, kik közül egy fiatal emberszónoklatban üdvözölte a vendégeket.

Törökjeinket elérzékenyedés fogta el; Hodzsa Mehemed karjai közé szorítva zokogott harszasan, Husny bey könnyező szemeit törölgette, az öreg Scheik szinte elfogulva szorított velem kezét, csupán ennyit mondva „kardaslar“ (testvérem) de ezen egy szavával összes érzelmeit kifejezte: Semseddin egész extasisba jött „hogy a történelem ily példát nem mutatott fel soha s ő mily boldog lenne, ha megköszönhetné magyarul ezen fogadtatást, s folytonosan azt mondogatá csokjassa magyarul. Itt egy rövid beszédet tartott Raghib a néphez francziául — oly lelkesülten, mint még senkit sem láttam szónokolni; az öreg Scheik is törökül szólt. Ugy össze vissza ölelgettek, mintegy

személyemben akarva Magyarországot szívükhöz szorítani; magam is elérzékenyedtem, pedig előttem nem volt ezen látvány oly meglepő, mint előttük, kik ilyen nem hogy csak nem láttak, de nem is képzeltek. Samseddin, miként egész uton tavé, elővette jegyzőkönyvét s hosszasán tartó feljegyzéseket tett.

Mosolyogva mondtam neki, ez még mind semmi — hátra van még Szeged és Pest! Többieket is kérdeztem, miként vannak megelégedve? mind azt felelte, hogy azt csak érezni lehet, de kifejezni nem, mennyire meglepte őket azon vendégszeretet melyet mióta Magyarországra bejöttek, tapasztalnak. Az idő későre járt, mikor Temesvárt elértük, hol már a szegedi küldötteknek reánk várni kellett.

Berobogva az állomásra, feltűnt, hogy a Perronon senki sem várt — reánk, noha halottuk a nagy ember tömeg által előidézett szokott zivajt! Egyszerre ajtókat betörve, ablakokon kiugrálva elfoglalta a tért az eddig visszatartott tömeg lelkes eljenzésben törve ki, midőn meglátták a törököket és siettek velök kezét szorítani.

A török consul is egész díszben fogadta őket. Erzékeny jelenet volt, midőn a távol honból érkező honfitársak az itt tartózkodóval találkoztak, egy néma ölelésben fejezve ki egymás iránti szeretetüket.

Tartattak több beszéd is, melyek közül az leginnább meglepett, melyben hangsúlyoztatott, hogy egész Temesvár nevében üdvözlí a vendégeket, mert az idegen ajkuak is felkérték, hogy az ő nevökben is kifejezze örömét megérkezésük fölött.

A szentírás szerint „nem csak kenyérrel él az ember, hanem Isten igéjével“ s ugyan ez megfordítva is lévén, utána álltam, hol kaphatnék törökjeinknek s magunknak valamit enni, mert délelőtti 11 órakor ettünk a hajón utoljára s már 11 óra volt éjjél előtt, — de hiába a közönség úgy elállta a perront, mikép szó sem lehetett az étterembe jutásról — nem használt semmi, mi bizony éhesen maradtunk, s csak az vigasztalt, hogy mindannyian, kik a vonattal jöttek úgy jártak, s így „socios habuisse malorum“ bele nyugodtunk. Törökjeinket kérdeztem nem éhesek e? Mind azt felelte, hogy ők most annyira exaltálva vannak a fogadtatástól, hogy nem érzik szükségességét sem evésnek, sem ivásnak.

Ez szép nyilatkozat volt részükről, de reám nézve nem vigasztaló, mert őszintén megvallva, nekem bizony nem a legjobban esett!

A szegedi küldöttséggel sem birtunk találkozni a nagyneptömegben, csakis a következő állomásnál adhatták át Szeged város meghívását. Szóltak a néphez Fazil, Raghib, Resad és Lukács.

Midőn valami tetszetős mondatott, saját szerű volt különösen Husny, a Scheik és Mehemednél „Haj, haj“ vagy „evet“.

Valóságos csoda, hogy valami szerencsétlenség nem történt elmenetelünkkor, mert egész a vagonokig állt a nép tömege, s rendet csinálni lehetetlenség volt. Alig akartak tőlünk elválni s még induláskor is kezét fogva lelkesülten hangoztatták „éljenek a törökök“ csak jassa, jassain magyarul valószólák törökjeink.

A következő állomásokon hasonlóképp nagy tömegek éljenzése, szónoklatok. N. Kikindán pedig az ott tartozkodó színész igazgató Barátosi vezetése alatt egy francia szónoklat, és két szép koszoru nyújtatott át nők által vendégeinknek, kik már annyira elvoltak halmozva virágokkal, hogy alig volt a coupéban hely, hol virágot nem találtunk volna.

Szeged előtti állomásra beérkezve, egy nagy küldöttség várakozott már reánk Szegedről, előre akarván őket üdvözölni, de miután a vonat csak egy percig állt, csupán egy harsogó „Éljen“ kiáltásra és a felszállásra maradt idő.

Közeledve Szegedhez nagyszerű látvány terült szemünk elé; az egész város kivilágítva, s az visszatükröződve a Tisza habjain.

Midőn a vonat megállt, felzendült a török induló s a zászlók lobogtatása mellett szünni nem akaró „éljen“ rivalgás töltötte be a léget, viszbangot keltve az állomáson be nem fért ezernyi néptömegnél. A kölcsönös tisztelő beszédek után a vendégek számára kirendelt diszkocsikba ültünk, s megkezdődött a menet, melyhez hasonló ritkán látható, különösen éjjel után 1 órakor.

A tömeg a kocsin volt felállítva, de csak oly lassan lehetett haladni, hogy mire a számunkra rendelt szállásra értünk teljes 2 órát vett igénybe. Az ablakok egytől egyig kivilágítva; minden házon egy-egy lobogó török és magyar színekben pompázott. Nem volt egy bármily szerény házcska sem, hol az ablakokba kitett világítás, minthogy a két nemzet közötti egyesülés és szeretet lángjaként ne lobogott volna. Az az örömrivalgás, éljenzés és virágözön mind azt mutatta, miképp Szeged oly derék magyar város, minő kevés van! Mit írjak törökjeinkről? Ők elfogulva ütek kocsijukban és soha elnem fáradó kezintéssel és csak jassa magyarul kiáltásaikkal fejezték ki köszönetüket.

A fogadóba érve, hol szállásaink voltak, a nép ezrei foglalták el az erkélyre nyíló utcát — s addig nem nyugodtak, míg a törököket, Lukácsot s szerény magamat meg nem dicsőítették.

Én azonban látva vendégeink kimerültségét, rövid beszédem végén megemlítém, mikép szeretetüknek leginkább bizonyosságát adják az által, ha most tűzhelyeikhez vonulnak a holnapi viszontlátás reményében bucsút vévén vendégeiktől, kiknek a fáradságos ut után, egészen kimerülve lévén, a nyugalomra nagy szükségük van.

Ez hatott, s a nép csendesen eloszlott, mi pedig a már igazán óhajtott nyugalomnak adtuk magunkat. Szombat reggel a dejeuné alatt több helyről jöttek küldöttségek meghívni a törököket, a többi között N. Kőrös is.

Nem tudom, az élvezett pezsgő lelkesítő hatása alatt-e, de Raghib és Resad igen sikerült franczia szónokiatokat mondtak.

Reggeli után kocsiba ülve a népkertet néztük meg. Az utcán mindenfelé nagy néptömeg állt s kalapjaikkal integetve és éljenezve köszöntötték őket.

Az itt mutatkozott érdekelttségét a népnek csak avval lehothasonlatba hozni, ha királyok jelennek meg nyilvános helyen.

Hogy mikép töltöttük a délutánt, részletesen leiratott már a sajtóban — a látogatás a municipiumban, hol a főispán és polgármester fogadta a vendégeket, azután a barátok templomába mentünk, kiknek quardiánja örömmel fogadott bennünket; megmutatván a sekrestyében Maria Terézia által himzett papi órnatust s néhány török írást, minek látása örömet okozott törökjeinknek.

A templomba bemenve, melyet anép szorongásig megtöltve várt rájuk, Hodzsa Mehemed az oltár elé állva egy remek szónoklatot tartott a magyar-török barátságról nagy éljenzés között.

A templom még ily jelenetnek nem volt színhelye, s azt hiszem első eset is, hogy katolicus templomban török világi szónoklat tartassék. Oly vívmánya ez a 19-ik század vallási türelmének, mely nem feltűnő ugyan ott, hol soha vallás üldözése nem volt, mint a törököknél, de nálunk igen, hol az elmúlt időkre jobb a feledés fátylát borítani! Megnéztük az iparos egyesület körét, azután a kórházat, honnét a banquettera siettünk, hol négy száz teritéken felül foglalt el a közönség. A karzatok telve voltak nő közönséggel, úgy a banquetten is igen helyesen nők férfiakkal vegyesen ültek.

Resadot igen csinos fiatal hölgy mellé ültettük, ki igen jól beszélt francziául s rövid idő alatt igen élénk társalgásba merültek, s a szép ajk egyszersmind ügyes tolmácsa is volt a lekesült toastoknak, melyek egyike oly tetszésben részesült, mit leírni nem lehet.

Én mint Magyarország képviselője más képviselő jelen

nem létében az egész országot képviselem, mondám, valamint Husny bey mint török parlamenti tag színte, úgy a két nemzet szeretete és egysülése megpecsétlését ezen testvéri ölelésben és csókban adom át. Ezután megöleltük egymást Husnyval, kinek beszédem átfordíttatván, hasonló értelemben nyilatkozott.

Az ifjúság táncolni öhajtott, s miután a székek félre rakva s az asztalok kibordva lettek, ugyan csak megtánczoltatták fiatal törökjeinket a kedves szegedi menyecskék!

Mivel azonban 12 óra közeledett, nem lehetett tovább maraduunk, mert a vonat nem várt, a kocsi előállván, egy pár hangos éljen és csokjassa kiáltás mellett elhagytuk a banquet helyiségét. Azon utcák, melyeken mentünk nagy néptömeg kíséretében, ismét ki voltak világítva s a pályaudvarban néhány kölesönös bucsu szónoklat után a coupékba ültünk, s vonatunk elhagyva a vendégszerető Szegedet, elrobogott Pest felé. Törökjeink sürgönyöket menesztettek Stambulba, értesítve őket azon fogadtatásról, melyben egész ntjok alatt részesültek.

Diadalutjuk folytatódott, a legkisebb állomásnál is zenével üdvözölték őket és szónoklatok tartattak. Nem zavarta a tisztelgőket az éj, nem a hűvös, se pedig kora regg. Míg sötét volt, mint Kecskeméten, a tűzoltók faklyavilággal álltak körül a vonatot, hangoztatva éljeneket, mindenütt szónoklat, virágcsokrok, szebbnél-szebb babérkoszorúk magyar és török színű szalagokkal.

Megható volt Kecskeméten, midőn az ősz Gubody üdvözölve őket, az elfogadás miatt reszkető hangon tartott francia szónoklat után a Scheikkal összeölelközve, könnyezve egymás keblére borultak a megindult nép éljenzése között. Máshol egy pór nő tartá fel kis gyermekét a coupée ablakához, hogy e napot soha el ne feledje, s midőn az öreg Scheik a gyermeket megcsókolta, a nép örömrivalgása közű az anya örömkönye is vegyült. Híven lehetetlen leírni azon ünnepélyes fogadtatást, melyel a magyar nép vendégeinket fogadta, de aki azt látta és átérzte, annak feledni sem lehet soha!

Czegléden várt reánk a pesti küldöttség, örömmel szorítottunk viszontlátott barátainkkal kezét.

Az állomás mellett volt készítve egy tribune, hova fellépve a czeglédi hölgyek tele tüzdelték törökjeink mellét nemzeti színű cocardákkal — természetes a nép éljenzése közt. Miután megtörténtek a küldöttségek szónoklatai és a postai meghívás, még maradt annyi időnk, hogy magunkhoz vehettük a dejennét, mialatt a lelkes toastokban nem volt hiány. Minden állomásnál hasonló fogadtatás, éljenzés, csokjassa kiáltás, — még a Vetsési svábok is „lebe Hoch“ ot kiáltva, trombita zenekarral Rákóczy indulót játszva várták őket. Vonatunk közeledett

Pesthez, törökjeink igen érdekelten nézegették a Kőbánya után előttűnő Budavárát, melyet egykor vérrel vettek be, most pedig szeretetökkel, mellyel nagyobb hőditást tettek, mint fegyverekkel.

Végre beértünk az állomásra a vasuti munkások éljei között. Ismerősök raja várt reánk a perronon, kívül pedig ezer meg ezer ember örömrivalgása, kik ugyan még nem látták vendégeinket, de szívök érzetomegsugta, hogy megérkeztek!

SZALAY IMRE.